

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ผู้สูงอายุ : ฟางเส้นสุดท้ายของครอบครัวในชุมชนเมืองเขตกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ บทบาทในครอบครัว สังคม และความคาดหวังในอนาคตของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเก็บขยะ เพื่อวิเคราะห์ความทุกข์ยากของชีวิตผู้สูงอายุที่ต้องเป็นผู้นำครอบครัว และเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โดยการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะเลือกผู้สูงอายุประกอบอาชีพเก็บขยะ 8 รายในเขตกรุงเทพมหานคร ตลอดจนสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชนเพื่อความชัดเจนของข้อมูลยิ่งขึ้น

ผลปรากฏว่า กรณีศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 70 ปี มีภูมิลำเนาเดิมในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีอาชีพทำนาและทำสวน เมื่อประสบกับปัญหาด้านการเกษตรล้มสลาย จึงย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองหลวง โดยการรับจ้างทั่วไป เร่ขายสินค้า คนงานก่อสร้าง ทุกรายแต่งงานมีครอบครัว มีบุตร 4-8 คน ส่วนใหญ่สามีเสียชีวิตแล้ว

สภาพครอบครัวปัจจุบัน กรณีศึกษาเป็นผู้นำครอบครัว เนื่องจากบางรายมีสามีหรือบุตรที่เจ็บป่วยหรือพิการ หรือบางรายบุตรทอดทิ้งหลานให้เป็นภาระเลี้ยงดู แม้ว่ากรณีศึกษาจะสูงอายุ สมควรพักผ่อน แต่ภาระครอบครัวทำให้ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว โดยพักอาศัยอยู่บ้านเช่า หรือบ้านไม้เก่า ๆ หลังเล็ก ๆ ชั้นเดียว ยกพื้นไม่สูง ปลูกเรียงติดกัน หลังคามุงสังกะสีซ้อนกันอย่างไม่เป็นระเบียบในชุมชนแออัดใกล้กองขยะหรือร้านรับซื้อของเก่า

การประกอบอาชีพและสภาพการทำงาน พบว่าแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ กลุ่มที่เริ่มประกอบอาชีพเก็บขยะ (ของเก่า) ตั้งแต่วัยหนุ่มสาว แต่เคยทำอาชีพอื่นมาก่อนขณะที่อยู่ต่างจังหวัด เช่น รับจ้าง ทำนา และกลุ่มที่เริ่มจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้างก่อสร้าง ฯลฯ แต่เมื่อชรามากขึ้นจึงมาประกอบอาชีพเก็บขยะ ในการประกอบอาชีพจะทำทั้งกลางวันและกลางคืน ขึ้นอยู่กับความขยันและอดทน โดยมีพาหนะคือรถเข็น บางรายใช้สามล้อถีบ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บขยะมานานกว่า 30 ปี สำหรับรายได้จากการประกอบอาชีพ วันละ 40 – 50 บาท บางวันเก็บได้มากจะได้ถึง 100 บาท/วัน

ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพและปัญหาครอบครัว

1. กรณีศึกษาอยู่ในวัยสูงอายุ ถึงแม้จะมีความขยันอดทน แต่มีความเจ็บป่วยได้ง่าย เช่น ปวดหลัง ปวดเข่าปวดหัว และซึมเศร้าทางด้านจิตใจ เนื่องจากบุตรไม่ค่อยช่วยเหลือดูแล
2. รายได้ไม่แน่นอนและไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เนื่องจากมีผู้ประกอบอาชีพรายอื่นอีกเป็นจำนวนมาก
3. กรณีศึกษาต้องรับภาระเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว เป็นเสาหลักให้กับครอบครัว จึงต้องประกอบอาชีพคนเดียวและทำงานหนัก ไม่มีใครมีเวลาพักผ่อนมากนัก

การประเมินตนเอง กรณีศึกษาส่วนใหญ่มีมุมมองเกี่ยวกับตนเองว่า เป็นคนจน ต่ำต้อย ทั้งนี้เพราะมีอาชีพที่อยู่กับความสกปรก น่าเหม็น ผู้คนอาจจะรังเกียจและไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย แต่ไม่ไร้คุณค่า

ทั้งนี้เพราะยังเป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว และยังมีอิทธิพลต่อบุตรหลาน ดังนั้น สภาพการดำเนินชีวิตของกรณีศึกษาส่วนใหญ่มักจะมีชีวิตอยู่ไปเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตามมุ่งหมาย ขอให้มียุทธศาสตร์กำลังทำงานได้ และมีกินไปวัน ๆ หนึ่งเท่านั้น โดยมองถึงปัจจุบันมากกว่าที่จะคิดถึงการวางแผนในอนาคต สำหรับความมุ่งหวังในอนาคต ส่วนใหญ่จะไม่ยุติการดำเนินชีวิตอย่างในปัจจุบัน เพราะเป็นอาชีพสุดท้ายที่เลือกแล้วว่ามี ความเหมาะสมมากที่สุดกับวัยชราที่ไม่ต้องมีการลงทุนเพียงแต่อาศัยความอดทนเท่านั้น

การวิเคราะห์ห่วงจรความทุกข์ยากลำบาก กรณีศึกษาต่างอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนจากภาคเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้หมดที่นาทำกิน ได้ผลผลิตไม่ดี เมื่อเข้าสู่เมืองก็จะเข้ามาอยู่ในชุมชนแออัด จึงทำให้เกิดความลำบากในการปรับตัวประกอบกับเป็นผู้มีการศึกษาน้อย จึงขาดโอกาสที่จะเข้าสู่อาชีพที่มีรายได้ดี อีกทั้งการมีบุตรจำนวนมากกว่า 4 คนขึ้นไป ทำให้มีภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายมากขึ้น นอกจากนี้การประกอบอาชีพรับจ้างทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้ได้รับพัฒนาการอย่างเต็มที่ได้ บุตรบางรายต้องประสบกับความพิการและสุดท้ายต้องมาเป็นภาระให้ต้องเลี้ยงดูต่อไป ในขณะที่เดียวกัน กรณีศึกษาส่วนใหญ่ขาดการวางแผนในชีวิต มิได้มีการวางแผนชีวิตตั้งแต่การสมรส การวางแผนการมีบุตร และเมื่อเข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ ยังขาดการวางแผนในเรื่องของการใช้จ่าย มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยตามสมัยนิยมไม่สามารถเก็บออมเงินได้ ตลอดจนจนการไม่ได้รับบริการจากภาครัฐและเอกชน ภาครัฐยังไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม

แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้

1. ควรให้บริการที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ แนะนำเรื่องสุขภาพและอนามัยของสิ่งแวดล้อม และที่อยู่อาศัย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีการเจ็บป่วยได้ง่าย
2. ควรให้บริการอย่างทั่วถึง เช่น บริการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือครอบครัว
3. ส่งเสริมเกียรติภูมิของผู้ประกอบอาชีพเก็บของเก่า (ขยะ) ให้มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมอาชีพอื่น ๆ ในสังคม โดยเน้นการเป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม
4. ผลักดันนโยบายการรับเลี้ยงดูผู้สูงอายุในครอบครัว โดยการลดภาษีให้แก่บุตรหลานผู้รับภาระเลี้ยงดูผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This research on elderly people : the last straw of families in urban area is aimed to study the ways of living, roles in families roles and expectations of garbage-collecting elderly people for analysing the family leaders' poor lives and suggesting guidelines on provision of their welfare. This research is qualitative and data were collected by in-depth interviews with 8 garbage-collecting elderly people in Bangkok and with some communal people for more clearness of data.

The research shows that most of those elderly people are women and are 70 years old on average. They have their domiciles in the central and north-eastern parts, and they have lower primary education. They moved to work in the capital as general employees, hawkers or construction workers. All of them are married and most of them are widows. They have 4-8 children on average.

All of those elderly people now lead their families because their husbands or children are sick or disabled, or their children abandoned grandchildren to be supported by them. Although they are old and should take a rest, family burdens force them to work. They live in old, small, wooden, adjoining, rented and one-floored houses, which are untidily roofed with galvanized iron, in slum areas near heaps of garbage or garbage-buying shops.

Their occupation and working conditions are divided into 2 types. Some of those elderly people have started collecting garbage since they were young, but they did other jobs as employees or farmers in their domiciles. The others had done other jobs as hawkers, construction workers, etc. before collecting garbage when they became older. They work night and day when they have diligence and patience. Some of them use pushcarts while the others use tricycles. Most of them have collected garbage for over 30 years. Their daily income is 40-50 baht on average or perhaps 100 baht.

Problems and difficulties about their occupation and families

1. Those elderly people often have a backache, knee-ache or headache in spite of their diligence and patience, and they are also unhappy because of their children's abandonment.

2. Their income is unsteady and insufficient for expenses because there are many other garbage collectors.

3. They have to support all family members as leaders, so they work alone and hard without enough rest.

Self-appraisal : Most of those elderly people regard themselves as poor and inferior ones because they have to work with dirt and decomposition. Others may feel disgusted and do not

want to associate with them, but they do not feel worthless because they support all family members and influence all children and grandchildren.

Therefore, most of them lead aimless lives by working and making money in a day for the presence, not for the future. As for their expectations, most of them won't cancel their present ways of living because their occupation has been finally chosen as that being the most suitable for old age, needing no investment, but only their patience.

Analysis of their poor lives : All of those elderly people moved to work in the capital because the economic and social structures have been changed from agriculture to industry, resulting in loss of their farms. They later entered slum areas and faced problems about self-adjustment. Their low education also brings about low income, and more than 4 children cause heavier financial burdens. Being employees, they then cannot well support their children for full development. Some children are disabled and finally need further support. Moreover, most of those elderly people had no life planning after marriage or family planning. Moving to work in Bangkok, they also had no expenditure planning. Their money was used extravagantly without savings. They also have not been served by both private and public sectors which still cannot offer thorough and wide services.

Guidelines on provision of their welfare

1. To offer services directly to target groups by visiting, encouraging and advising them on health as well as sanitation of environment and residence because most of them are old and frequently sick.
2. To offer thorough services, such as provision of subsistence allowances for elderly people or their families.
3. To promote equal human dignity of garbage collectors by emphasizing their help to the society and the environment.
4. To urge policies on support of elderly people in families by reducing tax for their children or grandchildren.